

чення стратегії економічного розвитку і напрямку структурної перебудови при заданих обмеженнях в області природних, трудових і фінансових ресурсів, оскільки дозволяє проаналізувати особливості середовища діяльності і порівняти їх з наявними і потенційними можливостями економічного суб'єкта. Може сприяти прискоренню трансформації економічної і соціальної систем, допомагаючи контролювати зміни в області попиту і пропозиції.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони підпорядковані реалізації важливого принципу ринку — врахування у вирішенні економічних і соціальних завдань потреб споживача (у нашому випадку споживачів робочих місць — робочої сили), а це є можливим за допомогою системи маркетингу. Однак, вітчизняний інструментарій маркетингової діяльності на внутрішньому ринку праці ще знаходиться на стадії формування, а

закордонний потребує адаптації до сучасних умов господарювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беккер Г. Человеческий капитал: Главы из книги. Воздействие на заработки инвестиций в человеческий капитал // США: экономика, политика, идеология. — 1993. — №11. — С.109-119
2. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент. — СПб.: Питер Ком, 1998.
3. Маленков Ю.А. Управление развитием человеческого капитала компании // Образование и бизнес. — 2000. — №24. — С.15-24.
4. Flamholtz E.G. Human Resources Accounting. — N.Y. Jossey — Baas Publ., 1985.
5. Schultz T.W. Encyclopedia article // The Columbia Encyclopedia. — Sixth Edition. — 2008.

Надійшла до редколегії 20.02.09р.

УДК 330.131.7

А.О.Устенко, канд. екон. наук,
Л.І. Рішук
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

ДІАГНОСТИКА РИЗИКІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ

Розглянуто актуальні види ризиків підприємств нафтогазового комплексу, проведено їх ранжування. Експертним шляхом визначено ймовірність появи конкретного ризику та ступеню впливу на діяльність досліджуваних підприємств. Визначено та обґрунтовано комплексну оцінку ступеню впливу груп ризиків

Ключові слова: ризик, група ризиків, ранжування ризиків, ймовірність виникнення, ступінь впливу

Actual kinds of risks on oil and gas enterprises are examined and ranged. The probability of a certain risk rise and the degree of its influence on the activity of mentioned enterprises are determined using expert methods. The overall estimate of the degree of risk groups' influence is determined and substantiated

Key words: risk, group of risks, risk ranging, rise probability, degree of influence

Вступ. Через відсутність чіткої державної стратегії розвитку нафтогазового комплексу в діяльності підприємств даної сфери накопичилося чимало проблем. Функціонування цих підприємств характеризується значним ступенем невизначеності результатів діяльності, залежністю від факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що характеризується ризикованістю та може спричинити негативні наслідки.

Загальнотеоретичні питання характеристики окремих груп ризиків достатньо детально висвітлені в літературних джерелах [1—4], проте діагностиці та розгляду актуальних видів ризиків для конкретних галузей, зокрема для нафтогазового комплексу, надана істотно менша увага. Врахування специфіки діяльності підприємств дозволяє звузити (зменшити) перелік груп ризиків.

Постановка завдання. Завдання статті полягає в тому, щоб визначити актуальні види ризиків для підприємств нафтогазового комплексу, проаналізувати найважливіші з них та оцінити ймовірність їхньої появи і ступеню впливу на діяльність підприємств.

Результати дослідження. На рис. 1 наведено актуальні види ризиків підприємств нафтогазового комплексу.

Політичні	Економічні	Правові	Екологічні	Кліматичні
Соціально-демографічні	Актуальні ризики господарської діяльності підприємств нафтогазового комплексу			Інформаційні
Інвестиційні				Інноваційні
Фінансові	Виробничі	Технічні	Кадрові	Комерційні

Рис. 1. Групи ризиків, актуальні для господарської діяльності підприємств нафтогазового комплексу

Зазначимо, що важливість конкретних груп ризиків змінюється залежно від специфіки та напрямку діяльності підприємства в межах даного комплексу.

В літературних джерелах описано багато методів кількісної та якісної оцінки ризику, визначено їх переваги, недоліки та особливості застосування. Проте відсутність достовірної інформації про об'єкти дослідження, її закритість для зовнішніх користувачів обмежує можливість використання ряду методів. Для визначення актуальних груп ризиків, що мають місце на підприємствах нафтогазового комплексу використано метод експертних оцінок. Опитування проводилося на ВАТ «Нафтохімік Прикарпаття», НГВУ «Надвірнанафтогаз» та Прикарпатському УБР. До опитування були залучені керівники вищого та середнього рівня управління, кожен

з яких здійснював оцінку незалежно від інших. Для аналізу було використано середньоарифметичне значення оцінок експертів.

Експертам було запропоновано визначити наступне:

актуальні види ризиків, які супроводжують господарську діяльність підприємства;

ймовірність появи певного ризику в процесі господарської діяльності;

ступінь впливу ймовірного ризику на діяльність підприємства;

Актуальні групи ризиків для досліджуваних підприємств наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Ранжування груп ризиків на підприємствах нафтогазового комплексу

Групи ризиків	Ранг важливості групи ризиків для підприємства		
	ВАТ «Нафтохімік Прикарпаття»	НГВУ «Надвірна-нафтогаз»	Прикарпатське УБР
Політичні ризики	1	11	10
Соціально-демографічні ризики	11	14	14
Правові ризики	12	7	13
Екологічні ризики	9	6	5
Економічні ризики	3	5	9
Кліматичні ризики	10	12	12
Інвестиційні ризики	2	4	7
Фінансові ризики	4	1	3
Виробничі ризики	5	2	2
Кадрові ризики	7	9	4
Технічні ризики	8	8	1
Інформаційні ризики	14	10	11
Інноваційні ризики	13	13	8
Комерційні ризики	6	3	6

Результати даної таблиці свідчать про те, що важливість наведених груп ризиків для різних підприємств є різною. Так для ВАТ «Нафтохімік Прикарпаття» найактуальнішими є політичний ризик, інвестиційний ризик, економічний ризик, фінансовий ризик, виробничий ризик, комерційний ризик тощо. Для НГВУ «Надвірна-нафтогаз» та Прикарпатського УБР політичний ризик, як бачимо з таблиці, є менш важливим, оскільки рангова оцінка становить 11 та 10 відповідно, а такі групи ризиків, як виробничий, фінансовий, інвестиційний, комерційний, економічний є також актуальними. З результатів проведеного дослідження видно, що експерти Прикарпатського УБР найважливішою визнали групу технічних ризиків, а для НГВУ ранг 1 отримала група фінансових ризиків.

Зазначимо, що група політичних ризиків є досить актуальною для підприємств нафтогазового комплексу, проте вони не залежать від діяльності підприємства і фактично не піддаються контролю. Звичайно, для комплексної картини факторів ризикованості внутрішні та зовнішні ризики слід прогнозувати, виявляти та оцінювати. Адже, якщо передбачити ситуацію та бути готовими до неї, то її наслідки можуть бути меншими.

Імовірність виникнення певного виду ризику чи появи ризикової ситуації запропоновано проводити за наступною схемою:

0—ризикова ситуація не наступить ніколи;
0—0,25 — ризикова ситуація, ймовірніше за все, не наступить;

0,26—0,5 — ймовірність появи ситуації ризику важко спрогнозувати ;

0,5—0,75 — ризикова ситуація, ймовірніше за все, наступить;

0,75—1 — ситуація ризику наступить напевне.

При визначенні ступеню впливу певного виду ризику на діяльність підприємства, було допущено, що ризик виступає негативним явищем та його поява може спричинити тільки негативний результат. Таке допущення було зроблено свідомо, з метою пошуку засобів та методів зниження ризиків. Ступінь впливу конкретної ризикової ситуації на діяльність підприємства оцінювали за наступною схемою: 1 — слабкий вплив; 2 — незначний вплив; 3 — помірний вплив; 4 — значний вплив; 5 — надзвичайно сильний вплив.

За результатами дослідження у табл. 2 наведемо середньозважені величини ймовірності виникнення та ступеню впливу вищезазначених груп ризиків.

За результатами досліджень можна зробити наступні висновки:

для ВАТ «Нафтохімік Прикарпаття» найвища ймовірність появи спостерігається для групи політичних ризиків (0,76), кадрових ризиків (0,56), виробничих ризиків (0,51) та фінансових ризиків (0,50). Згідно шкали оцінювання ризикова ситуація, ймовірніше за все, наступить. Сильний вплив на господарську діяльність підприємства мають кадрові ризики (4,23 бали), інвестиційні ризики (4,10 бали), інноваційні та політичні ризики (3,95 бали), технічний ризик (3,90 бали) та фінансовий ризик (3,82 бали). Отже, базуючись на значеннях вищенаведених показників, необхідно зазначити, що керівництву підприємства в першу чергу необхідно приділяти увагу тим групам ризиків, які мають високі значення ймовірності появи та ступеня впливу ризиків, тобто політичним, кадровим та фінансовим;

для НГВУ та УБР великою ймовірністю появи характеризується групи внутрішніх ризиків, хоча не слід відкидати й зовнішні, зокрема кліматичні, політичні, економічні та екологічні ризики, ступінь впливу яких значний, але ймовірність появи ризикової ситуації важко спрогнозувати. Щодо внутрішніх ризиків, то високим негативним впливом на діяльність підприємств може позначитися поява фінансових, виробничих, технічних та кадрових ризиків. Найбільша загроза діяльності Прикарпатського УБР існує з боку технічного ризику (ймовірність появи — 0,73, ступінь впливу — 4,45). Висока ймовірність появи виробничого ризику може завдати значної шкоди НГВУ «Надвірна-нафтогаз».

Як один із шляхів підвищення технічного рівня підприємства можна виділити покращення технології і якості проведення бурових робіт, зменшення ускладнень у процесі буріння, і особливо під час випробування свердловин. [6]

Для наочного відображення та з метою порівняння розрахуємо комплексну оцінку ступеня впливу груп ризиків на діяльність підприємств нафтогазового комплексу. Для цього скористаємося формулою:

$$S_{\text{КОМП}} = \sum_{i=1}^n S_i \quad (1)$$

де $S_{\text{КОМП}}$ — комплексна оцінка ступеня впливу груп ризиків; S_i — оцінка ступеня впливу i -ої групи ризиків; n — кількість груп ризиків, пов'язаних з діяльністю підприємства .

Таблиця 2

**Експертна оцінка ймовірності виникнення
та ступеня впливу ризиків діяльності підприємств нафтогазового комплексу**

Групи ризиків	ВАТ «Нафтохімік Прикарпаття»		НГВУ «Надвірна-нафтогаз»		Прикарпатське УВР	
	Ймовірність появи, дол.один.	Ступінь впливу, бали	Ймовірність появи, дол.один.	Ступінь впливу, бали	Ймовірність появи, дол.один.	Ступінь впливу, бали
Зовнішні ризики						
Політичні ризики	0,76	3,95	0,40	3,60	0,32	3,28
Соціально-демографічні ризики	0,15	1,80	0,18	2,05	0,11	1,63
Правові ризики	0,42	3,20	0,35	3,05	0,18	2,81
Екологічні ризики	0,20	2,25	0,26	3,87	0,48	3,52
Економічні ризики	0,36	3,20	0,50	3,36	0,38	3,41
Кліматичні ризики	0,23	1,2	0,46	3,65	0,28	3,64
Внутрішні ризики						
Інвестиційні ризики	0,41	4,10	0,52	3,82	0,43	2,83
Фінансові ризики	0,50	3,82	0,53	4,30	0,54	4,26
Виробничі ризики	0,51	3,23	0,62	4,25	0,61	4,05
Кадрові ризики	0,56	4,23	0,51	3,92	0,55	4,12
Технічні ризики	0,25	3,90	0,37	4,35	0,73	4,45
Інформаційні ризики	0,20	2,40	0,25	3,87	0,15	2,45
Інноваційні ризики	0,28	3,95	0,44	3,28	0,38	2,93
Комерційні ризики	0,24	2,85	0,46	3,52	0,21	2,69

Комплексну оцінку ступеня впливу груп ризиків на господарську діяльність підприємств нафтогазового комплексу наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Комплексна експертна оцінка ступеня впливу груп ризиків

Назва підприємства	Комплексна оцінка ступеня впливу ризиків				
	0—14	15—28	29—42	43—56	57—70
ВАТ «Нафтохімік Прикарпаття»	→ 44,08 ██████████				
НГВУ «Надвірна-нафтогаз»	→ 50,89 ██████████				
Прикарпатське УВР	→ 46,07 ██████████				

Комплексний показник слід аналізувати за наступною шкалою:

- 0—14 — слабкий рівень впливу;
- 15—28 — незначний рівень впливу;
- 29—42 — помірний рівень впливу;
- 43—56 — сильний рівень впливу;
- 57—70 — надзвичайно сильний рівень впливу.

Як свідчать результати таблиці, за комплексною оцінкою аналізовані підприємства потрапляють в проміжок сильного рівня ризикованості. Це свідчить про загрозу ефективної діяльності підприємств у випадку настання несприятливих подій, ступінь впливу яких є високим.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши діяльність підприємств нафтогазового комплексу, виявивши ризики, які мають вагомий вплив на їх діяльність, оцінивши їх ймовірність виникнення та ступінь впливу слід сказати, що функціонування цих підприємств характеризується високою ризикованістю. Для більш повної оцінки слід дослідити найважливіші фактори, які впливають на виникнення ризикових ситуацій, та провести кількісну оцінку ризику. Подальші дослідження повинні бути спря-

мовані також на визначення основних методів оптимізації ризикових ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємництві. — К.: КНЕУ, 2004. — 480с.
2. Гранатуров В.М., Шевчук О.Б. Ризики підприємницької діяльності. Проблеми аналізу. — К.: Державне видавничо-інформаційне агентство «Зв'язок», 2000. — 150с.
3. Івченко І.Ю. Економічні ризики: Навчальний посібник. — Київ: «Центр навчальної літератури», 2004. — 304 с.
4. Машиня Н.І. Економічний ризик і методи його вимірювання: Навч. посібн. — К.: Центр навчальної літератури, 2003. — 188с.
5. А. Устенко, І. Хвостіна, М. Лукінов Методика оцінки технологічного ризику (на прикладі процесу буріння нафтових і газових свердловин)// Вісник Тернопільської академії народного господарства. 2001р. — Випуск 12, С. 35—37.

Надійшла до редколегії 20.02.09р.